

Konsoliderad version¹

Riksåklagarens riktlinjer för handläggning av ungdomsärenden

I dessa riktlinjer lyfts fram ett antal frågor av väsentlig betydelse för en enhetlig tillämpning av lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Lagen innehåller särskilda bestämmelser för mål och ärenden där den misstänkte inte har fyllt 21 år. Riktlinjerna omfattar emellertid endast handläggningen av misstänkta som är under 18 år.

¹ Senast ändrad den 12 oktober 2018.

Innehållsförteckning

1 Straffvarning och åtalsunderlåtelse	4
1.1 Den grundläggande bestämmelsen i LUL.....	4
1.2 Straffvarning i vårdfallen.....	5
1.2.1 Väsentligt allmänt intresse – vårdfallen.....	6
1.2.2 Väsentligt enskilt intresse – vårdfallen.....	7
1.3 Straffvarning på grund av okynne eller förhastande.....	7
1.3.1 Väsentligt allmänt intresse – okynne eller förhastande	8
1.3.2 Väsentligt enskilt intresse – okynne eller förhastande.....	9
1.3.3 Brottskatalog – okynne eller förhastande	9
1.4 Konkurrens mellan 17 § 1 st. och 2 st. LUL.....	11
1.5 Betydelsen av vilja att gottgöra målsäganden, 17 § 3 st. LUL	12
1.6 Om tillämpningen av s.k. delade beslut	12
1.7 Förhållandet mellan straffvarning och särskild åtalsprövning.....	133
1.8 Underrättelse	13
1.9 Om kravet på skötsamhet och återkallelse av straffvarning	14
1.10 Åtalsunderlåtelse/straffvarning efter att åtal har väckts.....	15
2 Förundersökningsbegränsning	17
2.1 Inledning	17
2.2 Förundersökningsbegränsning enligt 8 § LUL	17
2.3 Förundersökningsbegränsning enligt RB 23:4a.....	17
2.4 Förundersökningsbegränsning vid särskild åtalsprövning.....	18
3 Frihetsberövande av unga misstänkta	179
3.1 Särskilt om förbudet mot häktning och anhållande vid straffmättningsvärde på bötesnivå.....	19
3.2 Särskilt om bestämmelsen om betryggande övervakning.....	20
3.3 Synnerliga skäl enligt 23 § LUL.....	21
3.3.1 Det krävs synnerliga skäl för anhållande av unga	21
3.3.2 Hur ska bedömningen av synnerliga skäl göras?.....	21
3.3.3 Unga bör endast undantagsvis anhållas med stöd av 24 kap. 2 § RB.....	23
3.3.4 När synnerliga skäl i princip inte finns – En nedre gräns.....	23
3.3.5 När synnerliga skäl i vissa fall kan finnas – En mellannivå	24
3.3.6 När synnerliga skäl ofta kan finnas – En övre nivå	24
3.4 Särskilt om prövning av gripande och beordrande av 24:8-förhör	25

4 Unga misstänkta rätt till försvarare	26
4.1 Regler om ungas rätt till försvarare	26
4.1.1 Reglerna i LUL m.m.	26
4.1.2 Rätten till försvarare enligt Europakonventionen	26
4.2 Åklagares skyldighet att självständigt bedöma behovet av försvarare, ge tydliga direktiv och göra framställan till rätten.....	28
4.3 När ska en försvarare biträda den unge under utredningen?.....	29
4.4 När är det uppenbart att det saknas behov av försvarare under utredningen?	29
4.4.1 Förseelser.....	30
4.4.2 Brott där straffvärdet inte kan förväntas överstiga penningböter	30
4.4.3 Vissa brott.....	30
4.4.4 Flerfaldig brottslighet	31
4.4.5 När det inte är uppenbart att den unge saknar behov av försvarare p.g.a. särskilda omständigheter eller personliga förhållanden.....	31
4.5 Försvarares närvaro vid förhör.....	31
4.6 Särskilt om förhör i samband med frihetsberövande	32
4.7 Extraordinära fall där intresset av att den unge biträds av försvarare får vika för andra intressen	33
4.8 När behov av försvarare uppkommer under eller efter förhör med den unge.....	33
4.9 Åklagarens åtgärder i ärenden där Polismyndigheten har varit förundersökningsledare.....	34
 Bilaga 1	 355

1 Straffvarning och åtalsunderlåtelse

1.1 Den grundläggande bestämmelsen i LUL

I LUL finns särskilda regler om straffvarning för den som har begått brott före 18 års ålder. Reglerna återfinns i lagens 16–22 §§ och är enligt 1 § 2 st. LUL primära i förhållande till motsvarande regler om åtalsunderlåtelse i rättegångsbalken (RB). Det innebär att åtalsunderlåtelse enligt RB får meddelas endast då förutsättningar för straffvarning enligt LUL inte föreligger.

Den centrala regeln finns i 17 § LUL:

Straffvarning får beslutas, om den unge blir föremål för sådan åtgärd som anges nedan och det med skäl kan antas att därigenom vidtas vad som är lämpligast för den unge:

1. vård eller annan åtgärd enligt socialtjänstlagen (2001:453),
2. vård eller annan åtgärd enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, eller
3. annan åtgärd som innebär att den unge får hjälp eller stöd.

Straffvarning får också beslutas, om det är uppenbart att brottet har skett av okynne eller förhastande.

Vid bedömningen av om straffvarning ska beslutas ska åklagaren utöver vad som följer av första och andra styckena särskilt beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan, att på annat sätt gottgöra målsäganden eller att medverka till att medling kommer till stånd enligt lagen (2002:445) om medling med anledning av brott.

Straffvarning får inte beslutas, om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse därigenom åsidosätts. Vid bedömningen av om något väsentligt allmänt intresse åsidosätts ska det särskilt beaktas om den unge tidigare har gjort sig skyldig till brott. (SFS 2015:81)

LUL ger stora möjligheter till straffvarning för ungdomar som begått brott innan de fyllt 18 år. **Presumtionen kan sägas vara mot åtal i dessa fall. Lagregleringen vilar på grundtanken att ansvaret för ungdomar som begått brott i huvudsak ska vila på socialtjänsten och inte på kriminalvården.** En viktig tanke bakom regleringen är också att straffvarning möjliggör en snabb och smidig handläggning av brott som begås av unga.²

I LUL stadgas att straffvarning kan ske i två huvudfall, nämligen när den unge blir föremål för vård eller annan stödåtgärd eller när gärningen uppenbarligen skett av okynne eller förhastande. Vid bedömningen av frågan om straffvarning ska meddelas uppställs i tredje stycket vissa omständigheter, avseende den unges vilja att ersätta målsäganden eller på annat sätt gottgöra denne eller att delta i medling, som särskilt ska beaktas. En grundförutsättning för att straffvarning ska kunna meddelas är enligt fjärde stycket att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte åsidosätts.

De faktorer som åklagaren huvudsakligen ska ta hänsyn till vid bedömningen av om något väsentligt allmänt intresse åsidosätts genom beslut om straffvarning är brottslighetens art och straffvärde, intresset av att upprätthålla allmän laglydnad och

² Prop. 1994/95:12 s. 74 f.

allmänhetens förtroende för rättsväsendets objektivitet samt om den unge återfallit i brott.³ Bedömningen av om något allmänt intresse åsidosätts genom beslut om straffvarning skiljer sig i vissa avseenden mellan vårdfallet och okynne eller förhastande, se avsnitt 1.2.1 och 1.3.1.

Vid bedömning av om det föreligger något väsentligt enskilt intresse av att åtal väcks ska hela brottsofferperspektivet beaktas. Frågan om enskilt anspråk har dock särskild betydelse.

Skuldfrågan måste vara klarlagd för att straffvarning ska kunna ges. För att så ska anses vara fallet krävs i regel att gärningen är erkänd. Detta är dock inget absolut krav. Även om ett formellt erkännande inte föreligger kan det därför undantagsvis finnas utrymme för straffvarning. Så kan exempelvis vara fallet när den unge inte lämnat ett formellt erkännande eller invänt mot hur gärningen rubricerats men samtidigt lämnat en berättelse som utan tvekan innebär att denne gjort sig skyldig till visst brott. Åklagaren bör i sådana fall vara oförhindrad att meddela straffvarning om det med stöd av lag och fast praxis går att bedöma vilket brott det är fråga om. Det måste dock alltid stå helt klart för åklagaren att den misstänkte har begått brottet. Någon osäkerhet om hur detta rättsligt är att bedöma får heller inte förekomma.

Vid bedömningen av om straffvarning ska meddelas ska de specifika omständigheterna i det aktuella fallet prövas. Detta gäller såväl omständigheter som hänför sig till gärningen som till gärningsmannen. Någon generalisering utifrån ålder ska därför inte göras. Mognad och kriminell belastning kan variera högst påtagligt i åldrarna 15–17 år och det finns därför inte skäl att göra någon generell skillnad utifrån ålder inom nämnda kategori.

Strafföreläggande är ett alternativ till lagföring genom åtal som bör användas även avseende unga lagöverträdare när förutsättningar föreligger. Utnyttjande av strafföreläggande för lagföring av unga ska dock inte minska användningen av straffvarning enligt LUL.

Motiven till bestämmelserna om straffvarning (tidigare åtalsunderlåtelse) enligt LUL återfinns bland annat i prop. 1964:10, prop. 1984/85:3, prop. 1987/88:135, prop. 1994/95:12 och prop. 2014/15:25.

1.2 Straffvarning i vårdfallen

Straffvarning enligt 17 § 1 st. LUL ska normalt meddelas om det med skäl kan antas att den av socialtjänsten föreslagna vården dels är vad som är lämpligast för den unge, dels är den påföljd som den unge kan förväntas dömas till om åtal väcks. Vid bedömningen av vad som är lämpligast för den unge ska socialtjänstens yttrande och vårdplan ligga till grund för åklagarens bedömning.

En förutsättning för att beslut om straffvarning ska kunna fattas i vårdfallen är att samhällets reaktion på brottsligheten tillfredsställer uppställda krav på proportionalitet, konsekvens och förutsebarhet. Om samhällets reaktion blir densamma oavsett om åtal väcks eller straffvarning meddelas kan straffvarning normalt

³ Prop. 1984/85:3 s. 22 och prop. 1994/95:12 s. 76.

meddelas. Åtal och rättegång som sådana kan således inte sägas ha något bestraffande syfte. Åklagaren måste emellertid noga pröva om reaktionen på brottsligheten blir densamma oavsett om straffvarning ges eller åtal väcks. Det gäller såväl innehållet i vården som frågan om tilläggsstraff kan aktualiseras.⁴ För det fall vårdplanens innehåll med hänsyn till brottslighetens art och straffvärde bedöms otillräcklig eller osäkerhet föreligger i frågan, bör åtal väckas. Detsamma bör gälla när det bedöms osäkert om föreslagen vård kommer till stånd utan domstolsprövning.

Det bör i detta sammanhang erinras om att beslut om straffvarning enligt 22 § 2 st. LUL får återkallas om särskilda omständigheter föranleder det (se avsnitt 1.9).

1.2.1 Väsentligt allmänt intresse – vårdfallen

När straffvarning kommer ifråga på den grunden att tillräckligt ingripande åtgärder vidtas mot den unge även om inte åtal väcks, utgör normalt inte brottslighetens art eller straffvärde något väsentligt allmänt intresse som utesluter straffvarning. Som framgått av avsnitt 1.2 är en förutsättning för straffvarning i vårdfallen att brottslighetens art och straffvärde avspeglas i den vård den unge, enligt vårdplanen, ska underkastas och som vid straffvarning utgör samhällets reaktion på brottsligheten.

Bestämmelserna om straffvarning får inte tillämpas så att likartade fall behandlas olika.⁵ Detta innebär att åklagaren, i en situation där flera personer misstänks för samma brottslighet, bör iaktta viss försiktighet vid övervägande om straffvarning ska meddelas vissa misstänkta medan åtal väcks mot andra misstänkta. I dessa fall kan det finnas skäl att väcka åtal i högre utsträckning än vad som varit fallet vid en rent individuell bedömning. Detta gäller i synnerhet om den unge under alla förhållanden ska höras inför rätta.

Bör egendom till betydande värde förverkas kan detta utgöra ett sådant allmänt intresse som motiverar åtal.⁶ I de fall åklagaren, enligt lag (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m., inte utan särskild talan kan få ett förverkande till stånd föreligger ofta skäl att såväl ansvars- som förverkandefrågan prövas av domstol. I sådana fall bör åtal väckas.

Återfall i brott ska enligt 17 § 4 st. LUL särskilt beaktas vid bedömningen av om något väsentligt allmänt intresse åsidosätts.

Bestämmelsen begränsar möjligheten att besluta om straffvarning vid återfall i brott men den utgör inget absolut förbud mot straffvarning i sådana fall. En nyanserad bedömning måste göras där hänsyn bl.a. tas till den tid som förflutit mellan brotten och om den nya brottsligheten är allvarligare eller lindrigare än den tidigare. Den tidsrymd om sex månader, som enligt 22 § 2 st. LUL ska beaktas vid bedömningen av om beslut om straffvarning ska återkallas, bör vara vägledande även vid

⁴ Prop. 1964:10 s. 158 ff.

⁵ Prop. 1984/85:3 s. 22.

⁶ Prop. 1984/85:3 s. 22.

bedömningen enligt 17 § 4 st. LUL.⁷ Även senare återfall i brott kan dock beaktas.⁸ Om återfallet avser ett brott av liknande slag eller om det är av allvarigare art än det tidigare talar detta mot ett beslut om straffvarning. Endast brott som medfört fällande dom, godkänt strafföreläggande, åtalsunderlåtelse enligt RB eller straffvarning får beaktas.

Skäl att väcka åtal vid återfall i brottslighet är att den unge kan dömas till annan påföljd än vård inom socialtjänsten, att vård inom socialtjänsten kan förenas med ungdomstjänst eller böter samt att i förhållande till den unge markera att samhället ser allvarligt på återfall i brottslighet.⁹

1.2.2 Väsentligt enskilt intresse – vårdfallen

Vid bedömningen av om det skulle strida mot ett väsentligt enskilt intresse att medge straffvarning är frågan om det finns ett enskilt anspråk av särskild betydelse. Vid avgörande av om detta intresse är väsentligt ska framför allt beaktas anspråkets storlek i förhållande till parternas ekonomiska förhållanden och målsägandens möjlighet att bli tillgodosedd på annat sätt, till exempel genom försäkring eller genom att den unge ersätter eller avhjälpes den skada som målsäganden fått utstå.¹⁰ Detta innebär bland annat att ett relativt lågt skadeståndsanspråk ställt av en ung person med bristande ekonomi kan bedömas som väsentligt medan ett mer betydande anspråk från en vuxen eller juridisk person med solid ekonomi kan falla utanför väsentlighetsrekvisitet. Yrkande som högst uppgår till normal självrisk på försäkring kan dock sällan bedömas som väsentligt, ens om det framställts av en ung person. Med anspråk avses inte bara skadeståndsyrkanden utan även andra anspråk, exempelvis yrkande om bättre rätt till viss egendom.

Målsägandens intresse, utifrån den kränkning av integriteten som brottet har inneburit, kan också vara så starkt att åtal bör väckas. Även ett enskilt intresse grundat på kränkning kan påverkas av den misstänktes vilja att motverka brottets verkningar genom medling, avhjälpande eller begränsande av skada eller annan gottgörelse av målsäganden, se avsnitt 1.5.

1.3 Straffvarning på grund av okynne eller förhastande

Med okynne avses närmast utslag av retsamhet eller ungdomlig lust för så kallade pojkstreck. Med förhastande avses närmast obetänksamhet, en oförmåga att i stunden överblicka handlingen och dess konsekvenser.

Förutsättningen för straffvarning enligt 17 § 2 st. LUL är att man utifrån de specifika omständigheterna kring den aktuella gärningen kan säga att brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande. Att vid bedömningen endast ta hänsyn till brottsrubricering kan inte godtas.

Vissa brott förutsätter rent typiskt planering, anskaffande av hjälpmedel, inhämtande av specifika kunskaper eller en hög grad av samarbete mellan flera gärningsmän.

⁷ Prop. 1994/95:12 s. 101.

⁸ Prop. 1987/88:135 s. 41.

⁹ Prop. 1994/95:12 s. 77.

¹⁰ Prop. 1984/85:3 s. 22 f.

Exempel på sådana gärningar kan vara skadegörelse genom klotter, tillgrepp av fort-skaffningsmedel och inbrottsstölder. I dessa fall talar tillvägagångssättet mot att beslut om straffvarning meddelas. Andra fall av skadegörelse eller tillgreppsbrott kan däremot många gånger ske av okynne eller förhastande.

När brottsligheten innehåller inslag av planering eller systematik eller det är fråga om upprepad brottslighet begången under kortare eller längre tid, kan den sällan anses vara ett utslag av okynne eller förhastande. De omständigheter som ligger till grund för att straffvarning inte ska ges vid återfall i brott kan här tjäna som vägledning, se avsnitt 1.3.1.

Straffvarning med hänvisning till okynne eller förhastande aktualiseras vanligtvis för brottslighet med ett relativt begränsat straffvärde. En sådan straffvarning kan under inga omständigheter komma ifråga i fall där brottslighetens straffvärde, utan beaktande av den unges ålder, överstiger sex månaders fängelse.

1.3.1 Väsentligt allmänt intresse – okynne eller förhastande

Vid bedömningen av om det skulle strida mot ett väsentligt allmänt intresse att meddela straffvarning för ett brott som i och för sig begåtts på grund av okynne eller förhastande, kan de omständigheter som föranleder särbehandling i påföljdsdelen på grund av brottets art vara vägledande. Exempel på brott som på grund av brottets art ofta utesluter beslut om straffvarning är mened, narkotikabrott, vapenbrott, våld mot tjänsteman, grovt rattfylleri samt brott som innebär en påtaglig integritetskränkning. Brott som vanligtvis tillhör sistnämnda kategori är gärningar med inslag av hot eller våld samt sexualbrott.

Vid tidsbegränsade insatser mot viss brottslighet som utgör ett påtagligt lokalt problem, bör beslut om straffvarning inte fattas.

Bestämmelserna om straffvarning får inte tillämpas så att likartade fall behandlas olika.¹¹ Detta innebär att åklagaren, i en situation där flera personer misstänks för samma brottslighet, bör iaktta viss försiktighet vid övervägande av om straffvarning ska meddelas vissa misstänkta medan åtal väcks mot andra misstänkta. I dessa fall kan det finnas skäl att väcka åtal i högre utsträckning än vad som varit fallet vid en rent individuell bedömning. Detta gäller i synnerhet om den unge under alla förhållanden ska höras inför rätta.

Bör egendom till betydande värde förverkas kan detta utgöra ett sådant allmänt intresse som motiverar åtal.¹² I de fall åklagaren, enligt lag (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m., inte utan särskild talan kan få ett förverkande till stånd föreligger ofta skäl att såväl ansvars- som förverkandefrågan prövas av domstol. I sådana fall bör åtal väckas.

Återfall i brott ska enligt 17 § 4 st. LUL särskilt beaktas vid bedömningen av om något väsentligt allmänt intresse åsidosätts.

¹¹ Prop. 1984/85:3 s. 22.

¹² Prop. 1984/85:3 s. 22.

Bestämmelsen begränsar möjligheten att besluta om straffvarning vid återfall i brott men den utgör inget absolut förbud mot straffvarning i sådana fall. En nyanserad bedömning måste göras med hänsyn bl.a. till den tid som förflutit mellan brotten och om den nya brottsligheten är allvarligare eller lindrigare än den tidigare. Den tidsrymd om sex månader, som enligt 22 § 2 st. LUL ska beaktas vid bedömningen av om beslut om straffvarning ska återkallas, bör vara vägledande även vid bedömningen enligt 17 § 4 st. LUL.¹³ Även senare återfall i brott kan dock beaktas.¹⁴ Om återfallet avser ett brott av samma slag eller om det är av allvarligare art än det tidigare, talar detta mot ett beslut om straffvarning. Endast brott som medfört fällande dom, godkänt strafföreläggande, åtalsunderlåtelse enligt RB eller straffvarning får beaktas.

1.3.2 Väsentligt enskilt intresse – okynne eller förhastande

Vid bedömningen av om det skulle strida mot ett väsentligt enskilt intresse att medge straffvarning är frågan om det finns ett enskilt anspråk av särskild betydelse. Vid avgörande av om detta intresse är väsentligt ska framför allt beaktas anspråkets storlek i förhållande till parternas ekonomiska förhållanden och målsägandens möjlighet att bli tillgodosedd på annat sätt, till exempel genom försäkring eller genom att den unge ersätter eller avhjälpes den skada som målsäganden fått utstå.¹⁵ Detta innebär bland annat att ett relativt lågt skadeståndsanspråk ställt av en ung person med bristande ekonomi kan bedömas som väsentligt medan ett mer betydande anspråk från en vuxen eller juridisk person med solid ekonomi kan falla utanför väsentlighetsrekvisitet. Yrkande som högst uppgår till normal självrisk på försäkring kan dock sällan bedömas som väsentligt, ens om det framställts av en ung person. Med anspråk avses inte bara skadeståndsyrkanden utan även andra anspråk, exempelvis yrkande om bättre rätt till viss egendom.

Målsägandens intresse, utifrån den kränkning av integriteten som brottet har inneburit, kan också vara så starkt att åtal bör väckas. Även ett enskilt intresse grundat på kränkning kan påverkas av den misstänktes vilja att motverka brottets verkningar genom medling, avhjälpande eller begränsande av skada eller annan gottgörelse av målsäganden, se avsnitt 1.5.

1.3.3 Brottskatalog – okynne eller förhastande

I katalogen nedan följer en kommenterad uppräknings av brott som kan tjäna som vägledning för bedömningen av om och under vilka omständigheter respektive brott kan bli föremål för straffvarning med motiveringen att brottet skett antingen av okynne eller förhastande. En bedömning måste dock göras utifrån omständigheterna i varje enskilt fall. I katalogen anges dels brott som vanligtvis kan föranleda straffvarning med hänvisning till okynne eller förhastande, dels bland ungdomar vanligt förekommande brott där sådan straffvarning inte bör meddelas.

¹³ Prop. 1994/95:12 s. 101.

¹⁴ Prop. 1987/88:135 s. 41.

¹⁵ Prop. 1984/85:3 s. 22 f.

Brottstyper	
3 kap. BrB – misshandel	Straffvarning bör kunna övervägas vid ringa misshandel där förmildrande omständigheter föreligger, exempelvis provokation.
4 kap. BrB – olaga hot, hemfridsbrott, olaga intrång, ofredande	För angivna brott kan straffvarning övervägas. Då gärningen präglas av en tydlig kränkning mot enskild bör dock straffvarning inte meddelas. Särskild åtalsprövning i vissa fall – se avsnitt 1.7.
8–10 kap. BrB – stöld, ringa stöld, tillgrepp av fortskaffningsmedel, egenmäktigt förfarande, bedrägeri, ringa bedrägeri, häleri, häleriförseelse, olovligt förfogande och olovligt brukande	Vid rena förmögenhetsbrott som i det enskilda fallet inte är av alltför allvarlig karaktär och där inte särskilda omständigheter talar mot att brottet skett av okynne eller förhastande, bör beslut om straffvarning vara huvudregel. Ett riktvärde vid butikstillgrepp kan vara ett par tusen kronor. Exempel på omständigheter som talar mot okynne eller förhastande kan vara när flera gärningsmän kommit överens om en brottsplan, när hjälpmedel använts vid butiksstölder (folierade väskor, tänger etc.) eller när tillgripet gods varit avsett att omsättas för egen vinning. Tillgrepp av fortskaffningsmedel är ofta ett relativt avancerat brott och då föreligger normalt inte heller förutsättningar att meddela straffvarning med hänvisning till okynne eller förhastande. Särskild åtalsprövning i vissa fall – se avsnitt 1.7.
12 kap. BrB – skadegörelse, ringa skadegörelse	Vid skadegörelse genom klotter föreligger vanligtvis inte förutsättningar för beslut om straffvarning med motivering att brottet skett av okynne eller förhastande. Vid fall av mindre allvarlig skadegörelse av tillfällighetskaraktär bör utrymmet att besluta om straffvarning med tillämpning av okynne eller förhastande vara betydande. Ringa skadegörelse, särskild åtalsprövning – se avsnitt 1.7.
13 kap. BrB – allmänfarliga brott	Vad avser dessa brott finns, även om brottet skett av okynne eller förhastande, regelmässigt ett väsentligt allmänt intresse och inte sällan även ett sådant enskilt intresse att utrymmet för straffvarning är synnerligen begränsat. Vid vissa fall av allmänfarlig vårdslöshet torde dock straffvarning kunna övervägas. Exempel på sådana fall kan vara glömda stearinljus eller kastruller där endast en orealiserad fara för omfattande förstörelse förelegat och inget väsentligt enskilt intresse föreligger.
14–17 kap. BrB	Utrymmet för beslut om straffvarning är mycket begränsat för huvuddelen av gärningarna då okynne eller förhastande sällan kan sägas föreligga. Därtill kommer att ett väsentligt allmänt intresse vanligtvis föreligger. Detta gäller t.ex. vid våld, hot och förgripelse mot tjänsteman.

	<p>Missbruk av urkund, bestående i att den unge lånat en kamrats legitimationshandling för att komma in på nöjeslokal där åldersgräns gäller, kan dock ofta sägas vara ett utslag av okynne eller förhastande.</p> <p>Straffvarning kan också övervägas i andra fall av lindriga förfalskningsbrott exempelvis förvanskning av urkund bestående i att den unge, utan särskilda hjälpmedel, ändrat en siffra i en identitetshandling av mindre vikt, till exempel skollegitimation.</p> <p>Vidare kan straffvarning övervägas vid förargelseväckande beteende och ringa fall av våldsamt motstånd.</p>
Övriga brottsbalksbrott	Vid andra allvarligare brott enligt BrB än de som ovan anges är förutsättningarna att fatta beslut om straffvarning på grund av okynne eller förhastande synnerligen begränsade då väsentligt allmänt eller enskilt intresse regelmässigt föreligger.
Narkotikabrott och dopningsbrott	Vid brott mot narkotika- och dopningslagstiftningen kan man ofta anta att den unge har ett vårdbehov. Yttrande alt. en formlös kontakt med socialnämnden bör därför regelmässigt tas (se avsnitt 1.4). Vidare finns skäl att för den unge tydligt markera att samhället ser allvarligt på bruk och hantering av droger. Straffvarning med hänvisning till okynne eller förhastande bör därför inte meddelas avseende dessa brott.
Vapenbrott, brott mot knivlagen och smuglingsbrott	Utrymmet för straffvarning är mycket begränsat. Vanligtvis föreligger ett väsentligt allmänt intresse som gör att beslut om straffvarning med hänvisning till okynne eller förhastande inte bör meddelas. Straffvarning kan dock övervägas för förseelser som med hänsyn till samtliga omständigheter framstår som lindriga.
Ordnings- och trafikförseelser samt trafikbrott	Motiven bakom ordnings- och trafiklagstiftningarna är ofta att verka för att en godtagbar standard upprätthålls i samhället. Detta gäller även ungdomar. Det saknas därför skäl att särbehandla ungdomar vid dessa brott.
Övrig speciallagstiftning	Utrymmet för straffvarning är begränsat. Straffvarning kan dock komma ifråga för brott som framstår snarare som resultat av okunnighet eller obetänksamhet än som uttryck för nonchalans mot gällande bestämmelser. ¹⁶ Vid övervägande av om straffvarning kan beslutas bör noga övervägas om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse, med hänsyn till syftet bakom straffbestämmelsen, åsidosätts genom beslut om straffvarning.

1.4 Konkurrens mellan 17 § 1 st. och 2 st. LUL

I vissa fall kan förutsättningar föreligga att meddela straffvarning såväl med hänvisning till vård eller annan åtgärd som till okynne eller förhastande. Kan det på

¹⁶ Prop. 1984/85:3 s. 28 f.

grund av konkreta omständigheter antas att en sådan konkurrenssituation föreligger, bör åklagaren formlöst inhämta upplysningar från socialnämnden. Om det vid sådan kontakt framkommer skäl att begära yttrande, ska åklagaren inhämta ett sådant innan beslut i åtalsfrågan fattas. Om vård inom socialtjänsten kan förutsättas bli den påföljd som den unge i händelse av åtal skulle dömas till, ska straffvarning meddelas enligt 17 § 1 st. 1 p. LUL (vårdfallet).

1.5 Betydelsen av vilja att gottgöra målsäganden, 17 § 3 st. LUL

Enligt 17 § 3 st. LUL skal åklagaren vid bedömningen av om straffvarning ska meddelas utöver vad som följer av 1 st. och 2 st. särskilt beakta den unges vilja att ersätta målsäganden för skada som uppkommit genom brottet, att avhjälpa eller begränsa skadan eller att på annat sätt gottgöra målsäganden.

Ett beslut om straffvarning får inte villkoras. Syftet med aktuell bestämmelse är att ge åklagaren vidare ramar för att i sin bedömning väga in de insatser som den unge har gjort för att gottgöra målsäganden och som visar att den unge har förstått konsekvenserna av sitt handlande och försökt ställa till rätta efter brottet. Detta får dock inte leda till olikhet inför lagen på det sättet att den som har goda ekonomiska förutsättningar ges större möjlighet att undgå strafföreläggande eller åtal. Även den unges vilja att gottgöra målsäganden på annat sätt än genom att ersätta, avhjälpa eller begränsa skada som orsakats målsäganden ska beaktas. Som exempel kan nämnas att den unge visar vilja att delta i medling eller att hjälpa målsäganden att utföra arbete som inte har direkt samband med brottet. I någon mån kan också beaktas om den unge bett målsäganden om ursäkt. Det är inte nödvändigt att en åtgärd verkligen kommit till stånd för att den ska få beaktas. Inte heller är viljan att ställa till rätta ensamt avgörande för om åtal ska väckas eller inte. Åtgärden måste ställas i proportion till brottet och de konsekvenser detta medfört för målsäganden.¹⁷

1.6 Om tillämpningen av s.k. delade beslut

Det föreligger inga formella hinder för åklagaren att väcka åtal eller utfärda strafföreläggande för vissa brott medan åtalsunderlåtelse eller straffvarning meddelas för andra brott.¹⁸ Vad avser unga lagöverträdare är det dock från pedagogisk synpunkt särskilt viktigt att lagföringen framstår som konsekvent och välmotiverad. Detta innebär att s.k. delade beslut bör fattas med viss försiktighet. Att en ungdom får en straffvarning enligt LUL, med dess krav på personlig underrättelse, för vissa brott, medan åtal väcks för andra brott är en ordning som för den unge kan framstå som svårgripbar och inkonsekvent. När åtal väcks för vissa brott bör därför i första hand förundersökningsbegränsning eller åtalsunderlåtelse av andra brott ske med stöd av RB:s bestämmelser (RB 23:4a respektive 20:7 1 st. 3 p.) när förutsättningar därför föreligger (se avsnitt 2). Om RB:s bestämmelser inte är tillämpliga bör samtliga aktuella gärningar bli föremål för åtal eller strafföreläggande.

¹⁷ Prop. 1994/95:12 s. 77 f. och s. 100 f. samt BrB-kommentaren s. LuL:19 f., suppl. 8, juli 2002.

¹⁸ Prop. 1984/85:3 s. 21.

1.7 Förhållandet mellan straffvarning och särskild åtalsprövning

Vid sidan av straffvarning finns i brottsbalken bestämmelser om särskild åtalsprövning. Så är exempelvis fallet vid ärekränkingsbrotten samt vissa fall av ringa skadegörelse och ringa bedrägeri. Bestämmelserna är olika utformade för olika fall. För vissa brott krävs att åtal ska vara påkallat ur allmän synpunkt medan andra brott har en mer långtgående begränsning av åtalsplikten – att åtal av särskilda skäl ska vara påkallat ur allmän synpunkt.

Särskild åtalsprövning och straffvarning skiljer sig såtillvida att särskild åtalsprövning innebär en uttrycklig presumtion mot åtal för vissa särskilt angivna brottstyper. Hur stark denna presumtion är beror på de grundläggande rekvisiten.

I bedömningen av om åtal är påkallat ur allmän synpunkt ska i första hand beaktas omständigheter kring själva gärningen. Även vissa sociala hänsyn ska tas, exempelvis till målsäganden.¹⁹ Utrymmet att beakta gärningsmannens förhållanden är avsevärt mindre vid särskild åtalsprövning än vid straffvarning enligt LUL.

Eftersom den särskilda åtalsprövningen innebär en presumtion mot åtal ska åtalsprövningen ske innan man bedömer förutsättningarna för straffvarning. Om det vid beslut i åtalsfrågan föreligger förutsättningar att inte väcka åtal med hänvisning såväl till en regel om särskild åtalsprövning som till en regel om straffvarning, ska därför den första tillämpas.

Om man vid särskild åtalsprövning finner att åtal är påkallat ur allmän synpunkt har man därefter att pröva om straffvarning ska meddelas. I vårdfallen bör, i fall där åtal funnits påkallat främst med hänsyn till det allmännas intresse, straffvarning ofta kunna meddelas om ett åtal saknar betydelse för påföljden. I fall där grunden för att åtal ansetts påkallat är ett starkt målsägandeintresse är utrymmet för straffvarning avsevärt mindre. Vid straffvarning med hänvisning till okynne eller förhastande sammanfaller i huvudsak de båda prövningarna vilket innebär att straffvarning på den grunden sällan kan meddelas. Dock ska vid prövningen av om straffvarning kan meddelas även vägas in omständigheter hänförliga till gärningsmannens person vilket innebär att det undantagsvis kan finnas utrymme för straffvarning med hänvisning till okynne eller förhastande även när åtal är påkallat ur allmän synpunkt.

1.8 Underrättelse

I 18–19 § LUL stadgas att den unge ska underrättas om ett beslut om straffvarning vid ett personligt sammanträffande om ett sådant kan genomföras. Sammanträdet ska ske inom två veckor efter att beslut fattats, om det inte är uppenbart att så inte kan ske. Vårdnadshavare ska kallas till sammanträdet och företrädare för socialtjänsten bör ges tillfälle att närvara. Dessa bestämmelser gäller i tillämpliga delar även när åtalsunderlåtelse meddelas den unge med stöd av RB 20:7.

Utrymmet för att underlåta personlig underrättelse är mycket litet. Dock bör det kunna godtas att underrättelse om straffvarning eller åtalsunderlåtelse, som avser gärning som för en vuxen person skulle meddelas med tillämpning av RB 20:7 1 st. 1 p. (bötesfallet), ges den unge skriftligen. Sådan situation kan exempelvis föreligga

¹⁹ Prop. 1962:10 s. C 153.

vid ringa stöld för ett mycket ringa värde. Detsamma bör även kunna gälla i en situation när åtal väcks för vissa brott medan åtal underlåts avseende andra brott med stöd av RB 20:7 1 st. 3 p. Vidare får underrättelse om beslutet ges skriftligen i fall då personligt sammanträffande inte kan ske.

I vårdfallen är det av särskilt värde att den åklagare som fattat beslutet om straffvarning också är den som delger den unge detta.

Åklagaren bör vid underrättelse om straffvarning i vårdfallen verka för att företrädare för socialtjänsten närvarar vid det personliga sammanträffandet.

Vid det personliga sammanträffandet mellan den unge och åklagaren ska den unge delges beslutet muntligen. Beslutet ska även presenteras för den unge i skriftlig form. Sammanträffandet ska ges sådan form och innehåll att det för den unge framgår att straffvarningen eller åtalsunderlåtelsen är en allvarligt menad varning från samhällets sida. Vid sammanträffandet ska skälen till och innebörden av beslutet utvecklas närmare. Betydelsen av skötsamhetskravet i 22 § 1 st. LUL ska genomgå och vilka konsekvenser ett återfall i brott eller annan misskötsamhet kan medföra ska beskrivas. Det är också lämpligt att den unge berättar om brottet och vad som föranlett detta samt hur den unge tänkt sig att iakttä skötsamhetskravet. Det är viktigt att åklagaren förvissar sig om att den unge förstått innebörden och konsekvenserna av meddelad straffvarning.²⁰ Observera att inget skötsamhetskrav gäller för åtalsunderlåtelse som beslutats med stöd av RB 20:7.

1.9 Om kravet på skötsamhet och återkallelse av straffvarning

I 22 § LUL behandlas det s.k. skötsamhetskravet och återkallelse av straffvarning.

I skötsamhetskravet ligger främst att den unge ska avhålla sig från fortsatt brottslighet. Det är emellertid också väsentligt att åklagaren för den unge framhåller betydelsen av att denne t.ex. fullföljer en påbörjad utbildning, sköter sitt arbete, genomgår en överenskommen behandlingsplan eller avhåller sig från drogmissbruk. Det bör klart markeras för den unge att skötsamhetskravet är något som är knutet till beslutet om straffvarning.²¹

För det fall den unge uteblir från ett personligt sammanträffande med åklagaren enligt 18 § LUL bör det klargöras för den unge att det finns möjlighet för åklagaren att återkalla sitt beslut om straffvarning och istället väcka åtal.²²

Ett beslut om straffvarning får inte villkoras. Det kan dock vara så att åklagaren vid sitt beslut utgick från förutsättningar som inte uppfylls. I en sådan situation kan sådana särskilda omständigheter föreligga att beslutet om straffvarning bör återkallas. Har åklagaren vid beslut om straffvarning enligt 17 § LUL förutsatt att socialnämnden vidtar åtgärd, ska denne enligt 3 § förordningen (1994:1763) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare ta reda på om åtgärden kommer till

²⁰ Prop. 1994/95:12 s. 79 ff.

²¹ Prop. 1987/88:135 s. 40 och SOU 2004:122 s. 259.

²² Prop. 1994/95:12 s. 81 och SOU 2004:122 s. 257.

stånd. Vidtar nämnden inte åtgärden ska åklagaren anmäla detta till Inspektionen för vård och omsorg.²³

Att det i 22 § 2 st. LUL anges att det särskilt ska beaktas om den unge har återfallit i brott inom sex månader från beslutet om straffvarning, innebär inte att även senare återfall inte ska beaktas.²⁴ För att ett beslut om straffvarning ska få återkallas krävs inte att det nya brottet är av mer allvarlig art. Det bör dock förutsättas att brottet inte är av alltför lindrig beskaffenhet och att det är av liknande slag som det tidigare brottet.²⁵

Återfall i brott innebär inte automatiskt att ett straffvarningsbeslut ska återkallas. Om de sociala myndigheterna ingriper med lämpliga och tillräckliga åtgärder bör ny brottslighet i allmänhet inte leda till att beslutet om straffvarning återkallas.

I de fall återkallelse sker på grund av återfall i brott, uppställs inte något absolut krav på att åtal ska väckas. I vissa fall kan det vara tillräckligt att strafföreläggande utfärdas för det gamla brottet. Möjlighet finns också att låta straffvarningen bestå och utfärda strafföreläggande eller väcka åtal enbart för det nya brottet. Det viktigaste är att den nya brottsligheten föranleder en markerad reaktion från samhällets sida.²⁶

1.10 Åtalsunderlåtelse/straffvarning efter att åtal har väckts

Enligt RB 20:7a får beslut om åtalsunderlåtelse meddelas även sedan åtal väckts, om det framkommer sådana förhållanden som, om de förelegat eller varit kända vid tiden för åtalet, skulle ha föranlett åtalsunderlåtelse. Åtalsunderlåtelse får dock inte beslutas om den tilltalade motsätter sig det eller om dom redan har fallit.

Bestämmelsen i RB 20:7a kan tillämpas både på straffvarning enligt LUL och åtalsunderlåtelse enligt RB (jfr 16 § 3 st. LUL).

Endast om nya omständigheter eller uppgifter framkommit under brottmålets behandling är bestämmelsen tillämplig. En åtalsunderlåtelse eller straffvarning får inte grundas på en omprövning av förhållanden som var kända för åklagaren redan när åtalet väcktes. Från detta ska naturligtvis skiljas högre åklagares överprövning.

Möjligheten att besluta om åtalsunderlåtelse eller straffvarning sedan åtal har väckts bör utnyttjas endast i undantagssituationer. Om huvudförhandling har påbörjats krävs det mycket starka skäl för åtalsunderlåtelse eller straffvarning. Om dom har fallit föreligger ett direkt förbud enligt bestämmelsen.

Ett förhållande som kan utgöra grund för att underlåta åtal sedan åtal väckts kan vara att starka skäl redan från början talat mot ett åtal men att någon enstaka omständighet utgjort hinder mot åtalsunderlåtelse eller straffvarning och att detta hinder sedermera upphört. Som exempel kan nämnas att skuldfrågan klarlagts genom att den tilltalade, som tidigare förnekat gärningen, förklarar sig erkänna brott. En annan situation då bestämmelsen kan vara tillämplig är den att en person, som åtalats för brott av inte

²³ SOU 2004:122 s. 254.

²⁴ Prop. 1987/88:135 s. 41.

²⁵ Prop. 1987/88:135 s. 19 f.

²⁶ Prop. 1987/88:135 s. 20.

alltför allvarligt slag, gör sig skyldig till ett allvarligare brott innan det första åtalet blir föremål för domstolsprövning. Under sådana förhållanden kan åtalsunderlåtelse enligt RB 20:7 1 st. 3 p. för den tidigare brottsligheten övervägas, om förutsättningar för åtalsunderlåtelse föreligger i övrigt.

Att det stadgas att åtalsunderlåtelse inte får beslutas mot den tilltalades vilja innebär att denne måste beredas tillfälle att yttra sig innan beslut fattas.

Sedan åtalsunderlåtelse meddelats med stöd av RB 20:7a eller straffvarning meddelats med stöd av 17 § LUL, ska åtalet läggas ned. Följden av detta blir att domstolen avskriver målet. Bestämmelsen i RB 20:9 2 st. angående målsägandens rätt att överta åtalet och, om så inte sker, den tilltalades rätt att begära frikännande dom, är inte tillämplig. Detta eftersom RB 20:9 2 st. endast avser nedläggande av åtal under åberopande av att tillräckliga skäl att den misstänkte är skyldig till brottet inte längre föreligger.

2 Förundersökningsbegränsning

2.1 Inledning

Det finns ett särskilt intresse av att samhället reagerar på brott som unga personer gör sig skyldiga till. Tanken är att den unge utifrån sina förutsättningar ska få en snabb reaktion som syftar till att ge den unge ett sådant stöd att hon eller han avhåller sig från vidare brottslighet. Förundersökning och lagföring, om än denna sker genom åtalsunderlåtelse eller straffvarning, fyller i detta sammanhang en viktig funktion. Samhällets intresse i detta avseende gör att det inte finns samma möjlighet att använda förundersökningsbegränsning mot unga som gentemot vuxna lagöverträdare.²⁷ Lagstiftaren ger därför inte någon generell möjlighet att förundersökningsbegränsa om man kan förvänta sig straffvarning enligt LUL.

2.2 Förundersökningsbegränsning enligt 8 § LUL

Det finns emellertid en situation då förundersökningsbegränsning kan ske enligt reglerna i LUL. Om beslut fattats om straffvarning för visst brott och det sedan uppstår misstanke om att den unge, i tiden innan beslutet om straffvarning, begått annat brott och en straffvarning kan förväntas även för det nyupptäckta brottet, kan förundersökningsbegränsning ske enligt 8 § LUL.

2.3 Förundersökningsbegränsning enligt RB 23:4a

Eftersom utrymmet för att förundersökningsbegränsa enligt LUL är mycket litet, finns det ett intresse av att även för unga lagöverträdare använda RB:s regler. I RB 23:4a om förundersökningsbegränsning hänvisas inte till LUL utan enbart till åtalsunderlåtelse enligt RB. Det innebär att man inte kan förundersökningsbegränsa enligt RB om det enligt reglerna i LUL är aktuellt att meddela straffvarning. Anledningen till det är som redan nämnts att lagstiftaren anser att förundersökning och lagföring, även i form av straffvarning, har ett pedagogiskt värde när det gäller unga lagöverträdare och att man därför ska fullfölja utredningar som kan leda till straffvarning enligt LUL.²⁸

RB är enligt 1 § 2 st. LUL subsidiär till LUL, vilket innebär att det är först när det inte är aktuellt att tillämpa LUL:s regler om förundersökningsbegränsning (8 § LUL) eller straffvarning (17 § LUL), som RB 20:7 och RB 23:4a kan aktualiseras avseende unga lagöverträdare. Vid prövningen om LUL:s regler kan bli aktuella ska det inte vägas in om den unge erkänner eller förnekar eller bevisningens styrka. Dessa faktorer förändras ofta under utredningens gång, vilket innebär att i det skede då det är aktuellt att förundersökningsbegränsa, kan en bedömning inte göras av hur dessa faktorer kommer att påverka beslutet om straffvarning. Däremot kan andra faktorer som typiskt sett påverkar möjligheten att tillämpa LUL bedömas på ett tidigt stadium, såsom brottets karaktär och den unges tidigare brottslighet.

Förundersökningsbegränsning med stöd av RB 20:7 1 st. 1 p. kan sällan bli aktuell för ungdomar. Om den förväntade påföljden är böter kan straffvarning ofta meddelas enligt LUL, om det inte föreligger ett väsentligt allmänt eller enskilt intresse av att

²⁷ Prop. 1981/82:41 s. 21 och prop. 1984/85:3 s. 26.

²⁸ Prop. 1981/82:41 s. 21 och prop. 1984/85:3 s. 26.

åtal väcks. Det innebär att regelsystemen i stor utsträckning sammanfaller i dessa fall och LUL har företräde.

Det är betydligt vanligare att bestämmelsen i RB 20:7 1 st. 3 p. jämförd med RB 23:4a kan användas. Vid flerfaldig brottslighet kan således inte sällan förundersökningsbegränsning göras av processekonomiska skäl. Om en ung lagöverträdare begått ett brott där man kan förvänta sig att det kommer att väckas åtal eller åtal redan har väckts, så är LUL:s regler om straffvarning inte aktuella. Bedömningarna är i princip desamma som gäller för vuxna lagöverträdare. När det finns flera brottsmisstankar är det således inte alltid meningsfullt att utreda och lagföra alla misstankarna, exempelvis när det gäller en lång serie förmögenhetsbrott eller när det föreligger en stor diskrepans mellan allvaret i olika brott som den unge misstänks för. Samma bedömning gäller när misstanke uppstår om brottslighet som ligger i tiden innan senaste lagföring. Eftersom en lagföring ändå sker eller har skett för andra brott, så har ytterligare en lagföring begränsad eller ingen betydelse för påföljden. I dessa situationer bör man därför förundersökningsbegränsa av processekonomiska skäl även när det gäller unga lagöverträdare.

Förundersökningsbegränsning kan också meddelas med stöd av RB 20:7 1 st. 4 p. jämförd med RB 23:4a om den unge är föremål för psykiatrisk vård eller insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade. Att något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte får åsidosättas innebär bland annat att enbart de misstänkta vars psykiska tillstånd gör det motiverat att de undgår rättegång och brottspåföljd ska erhålla åtalsunderlåtelse med stöd av denna bestämmelse.²⁹ Är det fråga om bagatellförseelser ska dessa gärningar ofta bedömas på samma sätt som när gärningsmannens sinnesbeskaffenhet inte avviker från det normala.³⁰ Det innebär att bagatellförseelser som har skett av okynne eller förhastande normalt ska hanteras enligt LUL. Det finns däremot sällan anledning att meddela straffvarning på grund av socialtjänstens vårdinsatser, eftersom det redan pågår för den unge mer anpassad vård. För gärningar som inte beror på ungdomlig retsamhet eller obetänksamhet, utan är relaterade till den unges psykiska störning, bör således inte straffvarning beslutas enligt LUL. Bedömningen måste ske i det enskilda fallet och stor hänsyn ska tas till hur allvarlig den unges psykiska störning är. Kan åtalsunderlåtelse meddelas med stöd av RB 20:7 1 st. 4 p. får även reglerna om förundersökningsbegränsning tillämpas. I dessa fall behöver man inte först utreda om gärningen kan styrkas eller om den unge erkänner.

2.4 Förundersökningsbegränsning vid särskild åtalsprövning

Enligt RB 23:4a 1 st. 2 p. finns det inte någon inskränkning att tillämpa förundersökningsbegränsning vid särskild åtalsprövning. Om något väsentligt allmänt eller enskilt intresse inte åsidosätts kan således förundersökningen läggas ned om det föreligger förutsättningar för att tillämpa åtalsprövningsregeln i 9 § LUL.³¹

²⁹ Prop. 1990/91:58 s. 483.

³⁰ Prop. 1984/85:3 s. 52.

³¹ Fitger s. 23:31, suppl. 15, augusti 1994.

3 Frihetsberövande av unga misstänkta

I detta kapitel regleras handläggningen av frågor som rör frihetsberövanden av unga misstänkta. Riktlinjerna innebär sammanfattningsvis följande:

- Om straffmättningsvärdet ligger på *bötesnivå* finns ett *absolut hinder* mot häktning och anhållande med stöd av 24 kap. 1 § RB (se avsnitt 3.1).
- Det krävs synnerliga skäl för anhållande av en ung misstänkt (se avsnitt 3.3.1).
- Bedömningen av synnerliga skäl ska göras främst utifrån straffmättningsvärdet (brottslighetens straffvärde med avdrag för s.k. ungdomsreduktion). Även styrkan i de särskilda häktningsskälerna är en viktig faktor. Andra omständigheter, särskilt brottets karaktär, har också viss betydelse. Att ett frihetsberövande kan förväntas bli kort kan dock inte beaktas (se avsnitt 3.3.2).
- I bilaga 1 finns en hjälptabell för att beräkna ungefärliga straffmättningsvärden.
- Anhållande enligt 24 kap. 1 § RB bör inte ske om straffmättningsvärdet inte överstiger en månads fängelse (en nedre gräns) (se avsnitt 3.3.4).
- Anhållande enligt 24 kap. 2 § RB ska ske med stor restriktivitet (se avsnitt 3.3.3).
- Anhållande är i många fall aktuellt vid brott med både ett straffvärde som uppgår till minst två års fängelse för en vuxen och ett straffmättningsvärde som uppgår till minst sex månaders fängelse (en övre nivå) (se avsnitt 3.3.6).
- Anhållande kan vara aktuellt vid brott mellan den nedre gränsen och den övre nivån om det finns starka särskilda häktningsskäl (se avsnitt 3.3.5).
- Om åklagaren på det begränsade underlag som finns vid prövning av ett gripande kan konstatera att det står klart att det saknas skäl för fortsatt frihetsberövande ska 24:8-förhör inte beordras utan gripandet ska hävas (se avsnitt 3.4).

Anhållande är ett av de tvångsmedel som åklagare disponerar som verktyg i syfte att förhindra, utreda och lagföra brott. Verktiget bör användas när det är befogat och det finns goda skäl för det. I detta kapitel ges riktlinjer om detta. Framförallt behandlas de frågor som är särskiljande för frihetsberövande av just unga misstänkta, såsom bestämmelsen om betryggande övervakning i 24 kap. 4 § första stycket RB (se avsnitt 3.2) och kravet på synnerliga skäl i 23 § LUL (se avsnitt 3.3). Utöver dessa särregler gäller för anhållande och häktning av unga samma krav som för vuxna, bl.a. kravet på proportionalitet. Åklagare måste vid allt beslutsfattande som rör frihetsberövanden av barn ta barnkonventionens bestämmelser i beaktande.³²

3.1 Särskilt om förbudet mot häktning och anhållande vid straffmättningsvärde på bötesnivå

Om straffmättningsvärdet ligger på *bötesnivå* finns ett *absolut hinder* mot anhållande och häktning med stöd av 24 kap. 1 § RB. Genom tillämpningen av ungdomsreduktionen gäller förbudet mot anhållande även i vissa fall då böter inte ingår i straffskalan.³³

Bestämmelsen i 24 kap. 1 § fjärde stycket RB om förbud mot häktning om det kan antas att påföljden kommer att bli böter är tillämplig även vid anhållande. Det får

³² Se FN:s konvention om barns rättigheter, artikel 3 om barnets bästa och artikel 37(b) om frihetsberövande av barn och RättsPM 2013:7 Unga lagöverträdare och barnkonventionen.

³³ Se mörkrött område i tabell i bilaga 1.

särskild betydelse vid tvångsmedel mot unga misstänkta eftersom bestämmelsen i 29 kap. 7 § brottsbalken (BrB) om s.k. ungdomsreduktion ska beaktas vid prövningen. Följden blir att unga i många fall inte får frihetsberövas med stöd av 24 kap. 1 § RB för brott som i och för sig är anhållningsgrundande och där böter inte ingår i straffskalan, eftersom straffmättningsvärdet i det enskilda fallet kan antas ligga på bötesnivå då ungdomsreduktionen beaktats (se mörkrött område i bilaga 1). Det ska särskilt påtalas att det är straffmättningsvärde på bötesnivå och inte böter som faktisk påföljd i det enskilda fallet, som avses. Här föreligger alltså ett *absolut hinder* mot att anhålla och det är därför nödvändigt att åklagaren gör en bedömning av straffmättningsvärdet i det enskilda fallet för att kunna ta ställning till om det finns förbud mot anhållande enligt 24 kap. 1 § RB. Det gäller t.ex. ofta vid enstaka fall av stöld.

3.2 Särskilt om bestämmelsen om betryggande övervakning

För häktning av en ung misstänkt krävs att det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. Åklagarens skyldighet att försöka ordna betryggande övervakning uppkommer i samband med anhållande.

Åklagaren ska så snart som möjligt se till att kontakt tas med socialtjänsten för att undersöka alternativen till frihetsberövande. Åklagaren ska pröva om övervakningen är betryggande utifrån skälen för häktning. Ordnas inte betryggande övervakning bör frågan om häktning prövas av rätten om häktningsskäl finns.

Av 24 kap. 4 § RB framgår att om det p.g.a. den misstänktes ålder kan befaras att häktning skulle komma att medföra allvarligt men för den misstänkte, får häktning ske endast om det är uppenbart att betryggande övervakning inte kan ordnas. Den som är under 18 år antas alltid lida allvarligt men av häktning och häktning bör därför i största möjliga utsträckning undvikas. Möjligheten att ersätta häktning med annan åtgärd ska ha prövats grundligt innan en ungdom häktas. Häktning av den som är under 18 år ska således endast ske i undantagsfall. Lagstiftningen bygger på att de syften som en häktning ska tjäna kan tillgodoses genom att ungdomen omhändertas inom socialtjänsten, antingen genom beslut om ett omedelbart omhändertagande enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) eller genom en frivillig placering enligt socialtjänstlagen (2001:453).³⁴

Skyldigheten att försöka ordna betryggande övervakning åligger åklagaren enligt 26 § förundersökningskungörelsen. Frågan om att ordna betryggande övervakning uppkommer redan i samband med ett beslut om anhållande. Denna skyldighet uppfyller åklagaren genom att så snart som möjligt efter ett beslut om anhållande se till att kontakt tas med berörd socialtjänst för att undersöka möjligheterna till omhändertagande av ungdomen. Kontakt med socialtjänsten kan antingen tas av åklagaren själv eller med polisens hjälp. Åklagaren har en skyldighet att löpande ompröva behovet av frihetsberövande. Åklagaren ska därför under frihetsberövandets gång hålla kontakt med socialtjänsten i frågan om möjligheten att ställa betryggande övervakning ändras. Alla kontakter med socialtjänsten i denna fråga ska dokumenteras antingen av åklagaren eller med polisens hjälp.

³⁴ Se prop. 1964:10 s. 163 samt bl.a. NJA 2015 s. 649, NJA 2017 s. 701, RH 2004:61 och JO-beslut den 5 april 2016 (dnr 6383-2014).

Tar socialtjänsten beslut om omedelbart omhändertagande ska åklagaren pröva om övervakningen kan anses vara betryggande, dvs. att övervakningen är så effektiv att man genom den i tillräcklig grad uppnår det syfte som häktningen skulle tillgodose.³⁵ Möjligheten att åstadkomma betryggande övervakning med mindre ingripande åtgärder än häktning är ofta mindre när det är fråga om kollusionsfara och det finns behov av restriktioner än när häktningsskäl är flykt- eller recidivfara. Åklagaren saknar helt laglig möjlighet att ålägga en person som inte är anhållen eller häktad restriktioner och har ingen beslutanderätt över utformningen av vård som beslutats enligt LVU eller socialtjänstlagen. Detta innebär att åklagaren har att förhålla sig till formerna för den tänkta vården vid bedömningen av om den utgör en sådan betryggande övervakning att det inte finns tillräckliga skäl för häktning.

Prövningen av om det föreligger hinder mot häktning avser inte endast om betryggande övervakning *har* ordnats. För att häktning ska ske krävs att det ska vara uppenbart att sådan inte *kan* ordnas. Domstolen ska därför pröva de skäl som åberopas för att det inte finns möjlighet att anordna betryggande övervakning.³⁶ Samma prövning ska åklagaren göra i ett anhållningsskede. På grund av de snäva tidsfrister som gäller vid anhållande är utrymmet för åklagaren att agera dock ofta begränsat. I många fall hinner därför ett beslut om omhändertagande inte fattas innan en häktningsförhandling måste hållas. Om betryggande övervakning ordnas följer det av 28 § förundersökningskungörelsen att anhållandet ska hävas. Om socialtjänsten inte ordnar övervakning som enligt åklagaren är betryggande, och skäl i övrigt för att begära en ungdom häktad finns, bör åklagaren låta domstolen pröva frågan om häktning.

3.3 Synnerliga skäl enligt 23 § LUL

3.3.1 Det krävs synnerliga skäl för anhållande av unga

Det krävs synnerliga skäl för att anhålla en ung misstänkt. Därigenom ställs väsentligt högre krav för anhållande av en ungdom än för en vuxen.

Enligt 23 § LUL krävs synnerliga skäl för att häkta en ung misstänkt. Även för att anhålla en misstänkt under 18 år bör det krävas att det finns synnerliga skäl.³⁷ Det är den misstänktes ålder vid prövningen som avgör om synnerliga skäl krävs.

Häktning av den som är under 18 år får endast ske i undantagsfall.³⁸ Kravet på synnerliga skäl medför att det för frihetsberövande av en ungdom ställs väsentligt högre krav på skälen för frihetsberövande än vad som gäller vid anhållande av en vuxen.

3.3.2 Hur ska bedömningen av synnerliga skäl göras?

Vid bedömningen av synnerliga skäl ska främst den misstänktes ålder och brottslighetens allvar beaktas. Även styrkan i de särskilda häktningsskälen är en viktig faktor.

³⁵ Se t.ex. NJA 2015 s. 649 punkten 14 samt NJA 2017 s. 701.

³⁶ Se NJA 2008 s. 81 samt NJA 2017 s. 701.

³⁷ Riksåklagaren har tidigare intagit den ståndpunkten. Se även t.ex. JO beslut den 5 april 2016 (dnr 6383-2014) s. 8, JO 1996/97 s. 56–57 och Lindberg, a.a. s. 774. Se vidare SOU 2016:52 *Färre i häkte och minskad isolering där kravet på synnerliga skäl föreslås utvidgas till att även omfatta anhållande*.

³⁸ Se prop. 1964:10 s. 163.

Andra omständigheter, särskilt brottets karaktär, har också viss betydelse vid prövningen av synnerliga skäl.

Att frihetsberövandet kan förväntas bli kort är inte en faktor som kan beaktas vid bedömningen av om det finns synnerliga skäl. De synnerliga skälen är dock föränderliga över tid genom att häktningsskälen snabbt kan ändras.

Frågan om vad som utgör synnerliga skäl för häktning har prövats i förhållandevis få avgöranden.³⁹ Frågan om det finns synnerliga skäl för häktning ska bedömas med hänsyn främst till den misstänktes ålder och brottslighetens allvar. Styrkan i de särskilda häktningsskälen är också av betydelse. Prövningen av synnerliga skäl vid anhållande bör ske på motsvarande sätt och som om beslutet, på samma underlag och utifrån samma förutsättningar, i teorin hade avsett en fråga om häktning.

Misstänkts ålder och brottslighetens allvar beaktas enklast genom att **bedömningen tar sin utgångspunkt i brottslighetens straffmättningsvärde**, dvs. brottslighetens straffvärde med beaktande av ungdomsreduktionen enligt 29 kap. 7 § BrB.⁴⁰ Ungdomsreduktionen beräknas utifrån när brottet begicks. Att det är tidpunkten då prövningen sker som avgör om det krävs synnerliga skäl medan ungdomsreduktionen istället beräknas utifrån när brottet begicks har normalt inte någon betydelse vid bedömningen av anhållningsfrågan.

Vid ett ställningstagande om anhållande har åklagaren ofta ett begränsat underlag att grunda sitt beslut på. Det är därför naturligt att den bedömning av straffvärde och straffmättningsvärde som måste göras vid prövningen av synnerliga skäl blir en ungefärlig uppskattning baserad på det underlag som åklagaren har vid beslutstillfället.

Andra omständigheter än de nämnda, t.ex. brottslighetens karaktär och vilken annan påföljd än böter som kan bli aktuell, har också viss betydelse vid prövningen av synnerliga skäl när den nedre gränsen i avsnitt 3.3.4 har passerats. Detta gäller dock endast i den mån omständigheterna inte redan har beaktats vid bedömningen av straffvärdet eller styrkan i de särskilda häktningsskälen. Som exempel kan nämnas att allvarligheten hos vålds- och sexualbrott kan beaktas om hänsyn inte tagits till detta vid straffvärdebedömningen. Vid prövningen har dock brottslighetens karaktär, bl.a. dess art, inte lika stor betydelse som brottslighetens straffvärde. Om det är fråga om återfall i brott beaktas det i princip tillräckligt vid bedömningen av recidivfaran.

Det faktum att frihetsberövandet kan väntas bli kort är inte en omständighet som i sig ska vägas in i bedömningen av synnerliga skäl.⁴¹ Gränsen för vad som utgör synnerliga skäl kan därför inte sättas lägre för att det kan förutses endast bli ett kortare anhållande. Det ska dock framhållas att de synnerliga skälen är föränderliga över tid

³⁹ Se NJA 1985 s. 56, Hovrätten för nedre Norrlands beslut den 2 oktober 2013 i mål Ö 1060-13, RH 2004:6 och RH 1981:37, NJA 2015 s. 649 samt NJA 2017 s. 701. I de båda sistnämnda rättsfallen har HD uttalat sig om hur prövningen av synnerliga skäl ska göras. Rörande den frågan se också JO beslut den 5 april 2016 (dnr 6383-2014).

⁴⁰ För beräkningsmodell och ungefärliga straffmättningsvärden för olika åldrar, se tabell i bilaga 1. Vid flerfaldig brottslighet ska utgångspunkt tas i det samlade straffvärdet/straffmättningsvärdet.

⁴¹ I rättsfallet NJA 2015 s. 649 uttalar HD att särskild hänsyn normalt inte ska tas till om det återstår kort tid till huvudförhandling.

genom att häktningsskäl snabbt kan ändras, främst vid kollusionsfara men också vid akut recidivfara. En kollusionsfara som i ett anhållningskedje är så stark att synnerliga skäl för häktning finns kan, genom att utredningsåtgärder vidtas, förändras så att anhållningsbeslutet bör hävas och häktning därför aldrig blir aktuellt. Om ungdomen har varit häktad en tid påverkar tiden i sig proportionalitetsbedömningen och därmed om det finns synnerliga skäl för fortsatt frihetsberövande.⁴²

3.3.3 Unga bör endast undantagsvis anhållas med stöd av 24 kap. 2 § RB

Bestämmelsen i 24 kap. 2 § RB (okänd identitet och/eller kvalificerad flykttfara) ska tillämpas på unga misstänkta med stor restriktivitet och endast vid straffmättningsvärden på minst de högre dagsbotsnivåerna och däröver.

Lagstiftaren har genom 24 kap. 2 § RB möjliggjort häktning (och anhållande) oavsett brottets beskaffenhet i de situationer då misstänkts identitet är okänd eller då s.k. kvalificerad flykttfara föreligger. Bestämmelsen är till sin ordalydelse tillämplig även på unga misstänkta men med hänsyn främst till kravet på synnerliga skäl är utrymmet för att tillämpa bestämmelsen på denna kategori misstänkta ytterst begränsat och bestämmelsen bör därför tillämpas med stor restriktivitet och endast vid straffmättningsvärden som når upp till de högre dagsbotsnivåerna och däröver.⁴³ Så kan t.ex. vara fallet då en ung misstänkt vars identitet är okänd är misstänkt för en misshandel med straffvärde för en vuxen på 2–3 månader, men där straffmättningsvärdet för en ungdom alltså skulle ligga kring 140 dagsböter och ett anhållande med stöd av 24 kap. 1 § RB alltså är uteslutet p.g.a. förbudet mot att anhålla om straffmättningsvärdet ligger på bötesnivå.

Behovet av ett anhållande måste givetvis noga övervägas i varje enskilt fall. Ett anhållande kan i vissa fall vara motiverat t.ex. för att kunna vidta de utredningsåtgärder som krävs för att försöka fastställa identiteten. Efter att utredningsåtgärder har vidtagits finns det ofta inte längre tillräckliga skäl för ett fortsatt frihetsberövande.

3.3.4 När synnerliga skäl i princip inte finns – En nedre gräns

För synnerliga skäl krävs i princip att det är fråga om brottslighet där straffmättningsvärdet överstiger en månads fängelse. Under denna gräns bör anhållande enligt 24 kap. 1 § RB inte ske.

För att det överhuvudtaget ska vara möjligt att nå upp till synnerliga skäl för anhållande och häktning med stöd av 24 kap. 1 § RB bör det i princip vara fråga om brottslighet där straffmättningsvärdet överstiger en månads fängelse. Under denna gräns kan synnerliga skäl i princip inte finnas och ett anhållande bör då inte ske.⁴⁴ Exempel på sådana brottstyper då straffmättningsvärdet i många fall inte når upp till angiven nivå och anhållande därför inte bör ske är stöld, bedrägeri, brukande av falsk urkund, hot och våld mot tjänsteman, olaga hot, häleri, misshandel av normalgraden och ofredande.

⁴² Se t.ex. NJA 1985 s. 56 och Hovrätten för Nedre Norrland, beslut den 2 oktober 2013 i mål Ö 1060-13.

⁴³ Se mörkrött och ljusrött område i tabell i bilaga 1.

⁴⁴ Se ljusrött område i tabell i bilaga 1.

3.3.5 När synnerliga skäl i vissa fall kan finnas – En mellannivå

Vid brottslighet över en månads straffmättningsvärde, kan skäl för anhållande finnas om *starka* särskilda häktningsskäl finns. Häktningsskälens styrka ska vägas mot straffmättningsvärdet och övriga omständigheter i det enskilda fallet.

Ett anhållande bör ske om det finns goda skäl för att frihetsberöva den misstänkte för att förhindra, utreda eller lagföra brott. För brottslighet som når över den nedre gränsen på en månads straffmättningsvärde (se avsnitt 3.3.4) blir frågan om synnerliga skäl för anhållande beroende av omständigheterna i det enskilda fallet. I avsnitt 3.3.6 behandlas allvarligare brott där det i många fall finns skäl för anhållande.

För brottslighet på denna mellannivå⁴⁵ blir synnerliga skäl i hög grad beroende av brottslighetens allvar och hur starka de särskilda häktningsskälen är. Ju lägre straffmättningsvärdet är, desto högre styrka på de särskilda häktningsskälen krävs för att ett anhållande ska vara motiverat. Eftersom straffmättningsvärdet beräknas med hänsyn till den misstänktes ålder kommer straffmättningsvärdet för ett visst specifikt brott att bli lägre för en 15-åring än för en 17-åring. Det innebär att *det krävs starkare häktningsskäl för att det ska finnas synnerliga skäl att anhålla en 15-åring än för att anhålla en 17-åring som är misstänkt för samma brott. Vid straffmättningsvärden nära den nedre nivån då anhållande inte bör ske (se avsnitt 3.3.4) krävs mycket starka särskilda häktningsskäl för att synnerliga skäl ska finnas. Ofta krävs också andra faktorer som gör brottsligheten allvarlig.* Exempelvis kan synnerliga skäl finnas vid vålds- och sexualbrott med hänsyn till brottslighetens karaktär medan det inte finns synnerliga skäl vid tillgreppsbrott. Ju närmre den övre nivån i avsnitt 3.3.6 nedan som brottsligheten ligger, desto lägre krav ställs på de särskilda häktningsskälens styrka.

3.3.6 När synnerliga skäl ofta kan finnas – En övre nivå

Vid brottslighet med *både* ett straffvärde som uppgår till *minst två års fängelse* för en vuxen och ett straffmättningsvärde som uppgår till *minst sex månaders fängelse* med beaktande av ungdomsreduktionen finns dock i många fall synnerliga skäl för anhållande om något av de särskilda häktningsskälen föreligger.

Även om den s.k. tvåårsregeln i 24 kap. 1 § andra stycket RB i och för sig är tillämplig även på unga misstänkta, så kan bestämmelsen inte tillämpas enligt sin ordalydelse när det gäller denna kategori misstänkta eftersom bestämmelserna om ungdomsreduktion och kravet på synnerliga skäl också ska tillämpas.

Det är viktigt att åklagare verkar för att förhindra brott och tillvaratar utrednings- och lagföringsintresset och därmed använder de tvångsmedel som lagstiftaren gett när det finns goda skäl för det. Sådana goda skäl finns många gånger vid allvarlig brottslighet. För att nå upp till denna övre nivå, då det i många fall finns synnerliga skäl för anhållande, krävs att brottsligheten har ett straffvärde som för en vuxen person når upp till minst två års fängelse. Därutöver krävs att brottslighetens straff-

⁴⁵ Se gult område i tabell i bilaga 1.

mättningsvärde, med beaktande av den misstänktes ålder, uppgår till minst sex månaders fängelse.⁴⁶ Ett anhållande förutsätter dock också att i vart fall något av de särskilda häktningsskälen finns. Även vid denna typ av brottslighet ska åklagaren göra en noggrann bedömning av behovet av anhållande i varje enskilt fall.⁴⁷

3.4 Särskilt om prövning av gripande och beordrande av 24:8-förhör

Om åklagaren på det begränsade underlag som finns vid prövning av ett gripande kan konstatera att det står klart att det saknas skäl för fortsatt frihetsberövande ska 24:8-förhör inte beordras. Gripandet ska istället hävas.

När en ung misstänkt gripits anmäler polisen i princip alltid gripandet till åklagaren så snart som möjligt och innan ett förhör enligt 24 kap. 8 § RB har hållits (24:8-förhör).⁴⁸ Åklagare har en viktig kontrollfunktion över gripanden som anmäls. När ett gripande anmäls ska åklagaren pröva om det finns skäl för ett fortsatt frihetsberövande. Ett 24:8-förhör ska beordras om inte gripandet hävs.

Om åklagaren på det begränsade underlag som finns då gripandet anmäls kan konstatera att det står klart att det saknas skäl för fortsatt frihetsberövande ska 24:8-förhör inte beordras. Gripandet ska då omedelbart hävas. Så kan t.ex. vara fallet om gripandet som anmäls avser en identifierad ungdom som är misstänkt för en butiksstöld med straffvärde för en vuxen på en månads fängelse. Redan på den information som polisen lämnar i samband med gripandet torde det då kunna konstateras att straffmättningsvärdet i det aktuella fallet ligger på bötesnivå, att skäl för frihetsberövande enligt 24 kap. 2 § RB inte finns och att ett anhållande kan därmed aldrig bli aktuellt.

I andra fall finns det vanligtvis skäl att beordra 24:8-förhör när ett gripande anmäls. Ofta finns det skäl att höra ungdomen för att få ytterligare uppgifter om brottet, de särskilda häktningsskälen och ungdomens personliga omständigheter för att kunna ta ställning till behovet av ett fortsatt frihetsberövande. Vid bedömningen av om 24:8-förhör ska beordras ska det beaktas att det enligt avsnitt 4.6 inte finns något utrymme att hålla förhör i sak med en frihetsberövad ungdom utan en försvarare närvarande, vilket främst under jourtid kan medföra att det kan dra ut på tiden innan ett förhör i sak kan hållas.

⁴⁶ Se grönt område i tabell i bilaga 1.

⁴⁷ Se t.ex. RH 1981:37 där synnerliga skäl för häktning av 16-åring misstänkt för dråp inte förelåg.

⁴⁸ JO har i flera avgöranden uttalat att frågan om en ungdom ska vara frihetsberövad är en sådan sak som många gånger kan vara tveksam eller svår att bedöma och att polisen därför bör anmäla gripandet till åklagare innan ett 24:8-förhör har hållits. Se JO-beslut den 5 april 2016 (dnr 6383-2014) och JO-beslut den 9 april 2010 (dnr 3741-2008). Se även avsnitt 4.2.

4 Unga misstänkta rätt till försvarare

Riktlinjerna i detta kapitel innebär sammanfattningsvis följande:

- Utgångspunkten är att en ung misstänkt ska ha biträde av en försvarare vid alla utredningar (se avsnitt 4.3).
- Detta gäller oavsett inställningen till försvararfrågan (se avsnitt 4.2).
- Vid förseelser och vissa lindriga brott är det dock normalt uppenbart att den unge saknar behov av försvarare (se avsnitt 4.4).
- Försvarare ska i nästan alla fall vara närvarande vid förhör i sak med den unge (se avsnitt 4.5–4.7).

I detta kapitel regleras ungas rätt till försvarare vid alla utredningar. Även joursituationer omfattas av riktlinjerna. Riktlinjerna gäller även åklagares handläggning av ärenden där Polismyndigheten har varit förundersökningsledare.⁴⁹ Riktlinjerna gäller såväl förundersökningar som utredningar enligt 23 kap. 22 § rättegångsbalken.

4.1 Regler om ungas rätt till försvarare

4.1.1 Reglerna i LUL m.m.

Enligt 24 § LUL ska offentlig försvarare alltid förordnas såvida det inte är uppenbart att den unge saknar behov av försvarare. När en offentlig försvarare ska förordnas ska undersökningsledaren anmäla detta till rätten.

Bestämmelsen har sin bakgrund bl.a. i FN:s konvention om barnens rättigheter (Barnkonventionen). En av de garantier som räknas upp i konventionen är att barn snarast ska få juridiskt biträde eller annan lämplig hjälp vid förberedelse och framläggande av sitt försvar.⁵⁰

Enligt 12 § förundersökningskungörelsen (1947:948) ska den som underrättas om att han eller hon är skäligen misstänkt för ett brott samtidigt informeras om sin rätt att redan under förundersökningen anlita biträde av försvarare och om att offentlig försvarare under vissa förutsättningar kan förordnas. Den misstänkte ska också bl.a. underrättas om sin rätt att inte behöva yttra sig om brottsmisstanken.

4.1.2 Rätten till försvarare enligt Europakonventionen

Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen) gäller som lag i Sverige. Rätten till försvarare är angiven i artikel 6.3 c) där det framgår att den som anklagats för brott har rätt att försvara sig genom rättegångsbiträde som han eller hon själv utser eller, när han eller hon saknar tillräckliga medel för att betala ett rättegångsbiträde, att erhålla ett sådant utan kostnad, om rättvisans intresse så fordrar. Det finns ett flertal av-

⁴⁹ Det kan noteras att i ärenden där Tullverket normalt är förundersökningsledare ska åklagare överta förundersökningsledningen när misstänkt är under 18 år, se Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (ÅFS 2013:3) om ledning av förundersökning i brottmål som även kan ledas av Tullverket.

⁵⁰ FN:s konvention om barnens rättigheter, artikel 37 d) och artikel 40 punkten 2.

göranden från den Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) där klagomålen handlat om att förhör hållits med unga misstänkta utan tillgång till försvarare.⁵¹

Huvudsyftet med att en misstänkt ska ha biträde av en försvarare tidigt i en brottsutredning är att han eller hon inte p.g.a. bristande kännedom om utredningsförfarandet och den rättsliga regleringen ska komma i underläge mot polis och åklagare. Detta kan i de flesta fall bara kompenseras genom biträde av en försvarare vars uppgift bl.a. är att säkerställa respekten för den misstänktes rätt att inte belasta sig själv.⁵² Detta gäller i särskilt hög utsträckning när den misstänkte är ung.

Europadomstolen har konstaterat att artikel 6 i Europakonventionen som regel kräver att den misstänkte ges tillgång till en försvarare redan vid det första polisförhöret om det inte kan visas att det, i ljuset av särskilda omständigheter i det enskilda fallet, finns tvingande skäl att begränsa den misstänktes rätt. Domstolen har vidare uttalat att även om det föreligger tvingande skäl för en sådan begränsning så får detta inte otillbörligt skada den misstänktes rättigheter. En oåterkallelig skada uppstår om den misstänkte, utan tillgång till försvarare, under förhör gör uttalanden som kommer att utgöra den huvudsakliga bevisningen i målet och som läggs till grund för en fällande dom.⁵³

Riksdagens ombudsmän (JO) har bedömt att Europakonventionens krav i praktiken innebär att en ung misstänkt måste ha tillgång till någon form av juridiskt biträde innan ett förhör med den unge kan hållas utan försvarare.⁵⁴

JO har med hänvisning till bl.a. Europadomstolens avgöranden i flera beslut riktat kritik mot åklagare för att ha genomfört förhör med unga misstänkta utan försvarare närvarande.⁵⁵

Av Europadomstolens praxis framgår att en misstänkt under vissa förhållanden kan avstå från sin rätt till försvarare. Domstolen har dock betonat att ett sådant avstående måste ske på ett otvetydigt sätt under rättssäkra och väl dokumenterade former och det får inte strida mot något väsentligt allmänt intresse.⁵⁶ Ett avstående från rätten till försvarare måste vara frivilligt. Det förutsätter att den misstänkte har fått tydlig och tillräcklig information på ett enkelt och begripligt språk om innebörden av rättigheten och de eventuella konsekvenserna av att avstå från den.⁵⁷

⁵¹ Se t.ex. Salduz mot Turkiet (dom den 27 november 2008, no. 36391/02) samt Panovits mot Cypern (dom den 11 december 2008, no. 4268/04).

⁵² Salduz mot Turkiet (dom den 27 november 2008, no. 36391/02).

⁵³ Yoldas mot Turkiet (dom den 23 februari 2010, no. 27503/04).

⁵⁴ JO 2012/13 s. 106.

⁵⁵ Se t.ex. JO 2011/12 s. 77, JO 2012/13 s. 106 samt beslut den 26 april 2013 (dnr 3019-2012).

⁵⁶ Panovits mot Cypern (dom den 11 december 2008, no. 4268/04 § 68).

⁵⁷ Yoldas mot Turkiet (dom den 23 februari 2010 no. 27503/04) samt Panovits mot Cypern. Se även artikel 9 i Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/48/EU samt Ds 2015:7 Rätten till försvarare, m.m. s. 71.

Med hänsyn till Europakonventionens krav är utrymmet ytterst begränsat för en ung misstänkt och dennes vårdnadshavare att förfoga över frågan om försvarare bör förordnas för den unge. Åklagare ska därför alltid göra en självständig och objektiv bedömning av behovet av en försvarare oavsett den misstänktes eller dennes vårdnadshavares inställning till försvararfrågan.

4.2 Åklagares skyldighet att självständigt bedöma behovet av försvarare, ge tydliga direktiv och göra framställan till rätten

Om den unge misstänkte eller dennes vårdnadshavare begär att en offentlig försvarare ska förordnas ska åklagaren utan dröjsmål göra en framställan till rätten om detta.

Åklagaren ska, oavsett den unges och dennes vårdnadshavares inställning till försvararfrågan, utan undantag begära hos rätten att en offentlig försvarare ska förordnas om den unge misstänkte enligt dessa riktlinjer bör ha biträde av en försvarare.

För det fall den unge biträds av en privat försvarare som är advokat får det anses uppenbart att den unge saknar behov av en offentlig försvarare.

Det är åklagarens ansvar att lämna de direktiv som krävs med hänsyn till behovet av försvarare.

När en offentlig försvarare ska förordnas för en ung misstänkt ska undersökningsledaren enligt 24 § LUL anmäla det hos rätten. En sådan framställan ska göras utan dröjsmål.⁵⁸ Det är tillräckligt att antingen den unge eller dennes vårdnadshavare begär att försvarare ska förordnas för att åklagaren ska vara skyldig att göra en framställan till rätten. Framställan ska göras oavsett vilken bedömning åklagaren gör av behovet av försvarare.

Enligt 21 kap. 3 § rättegångsbalken är det i första hand den unges vårdnadshavare som ska tillfrågas om valet av försvarare. I andra hand ska den unge tillfrågas. Det ska således alltid klarläggas om det finns önskemål om att en offentlig försvarare ska förordnas och i så fall vem som önskas som försvarare.

Mot bakgrund av de krav som ställs i LUL samt i Europadomstolens praxis (se avsnitt 4.1) ska åklagaren, oavsett den unges och dennes vårdnadshavares inställning till försvararfrågan, alltid begära att en offentlig försvarare förordnas om den unge enligt dessa riktlinjer bör ha biträde av en försvarare.

Från detta kan dock undantag göras i vissa fall när den unge biträds av en privat försvarare. För det fall den unge biträds av en advokat får det anses uppenbart att den unge saknar behov av en offentlig försvarare. Det kan dock inte anses vara fallet om den unge biträds av en annan person som privat försvarare. I dessa fall bör åklagaren således begära hos rätten att en offentlig försvarare förordnas för den unge.

⁵⁸ Se t.ex. JO beslut den 30 november 2012 (dnr 3577-2011) samt beslut den 4 december 2009 (dnr 4498-2009).

Om domstol avslår en begäran om förordnande av offentlig försvarare får åklagaren anses ha uppfyllt sina skyldigheter att ta tillvara den unges rätt till försvarare.

Det är åklagares ansvar att lämna de direktiv som krävs med hänsyn till behovet av försvarare. När en ung misstänkt är frihetsberövad är det särskilt angeläget att åklagaren är tydlig i sina direktiv och förklarar att endast ett delgivningsförhör ska hållas oavsett om den unge vill förklara sig eller berätta om händelsen (se avsnitt 4.7). Sådana direktiv bör lämnas t.ex. i samband med att gripande anmäls samt vid beslut om hämtning till förhör eller anhållande i frånvaro. Frågan om behovet av försvarare bör således ingå som en del i planeringen inför verkställandet av det aktuella beslutet.

Det förekommer att en misstänkt lämnar uppgifter som har betydelse för utredningen efter ett förhör har avbrutits och inga ytterligare frågor ställts till den misstänkte. På förfrågan till åklagare om hur detta ska hanteras bör åklagare i sina direktiv ge anvisningar om att uppgifterna inte ska antecknas i förhöret utan kan dokumenteras genom anteckningar i en promemoria som bifogas förundersökningsprotokollet.⁵⁹ Denna möjlighet att dokumentera uppgifter får givetvis inte användas som ett sätt att kringgå reglerna om rätten till försvarare vilket innebär ett krav på att misstänkt redan när ett delgivningsförhör inleds (se avsnitt 4.6) eller ett sakförhör avbryts (se avsnitt 4.8) ska få tydlig information om varför ytterligare frågor inte kan ställas.

4.3 När ska en försvarare biträda den unge under utredningen?

En offentlig försvarare ska som huvudregel biträda den unge misstänkte i alla utredningar. Endast i de fall som framgår av avsnitt 4.4 och 4.7 kan undantag ske från detta.

Huvudregeln är att en ung misstänkt ska biträddas av försvarare vid alla utredningar. För att en försvarare inte ska förordnas krävs det att det är uppenbart att den unge saknar behov av försvarare. Är den unge frihetsberövad är det aldrig uppenbart att behov av försvarare saknas. Detsamma gäller om utredningen rör ett brott med mer än sex månaders fängelse i straffskalan. Vid förseelser och vissa lindrigare brott kan det vara uppenbart att den unge saknar behov av försvarare. Det framgår av avsnitt 4.4 i vilka fall det kan anses vara fallet. Uppräkningen är uttömmande. I avsnitt 4.7 finns dessutom undantag för extraordinära fall.

4.4 När är det uppenbart att det saknas behov av försvarare under utredningen?

Vid utredningar av förseelser med endast penningböter i straffskalan och brott där straffvärdet i det enskilda fallet inte kan förväntas överstiga penningböter är det i princip alltid uppenbart att den unge misstänkte saknar behov av försvarare.

Om inte den unge p.g.a. särskilda omständigheter eller personliga förhållanden har behov av försvarare behöver den unge inte biträddas av en försvarare vid utredningar

⁵⁹ Se JO 2012/13 s. 106.

rörande snatteri, vissa fall av missbruk av urkund, vissa fall av olovlig körning, lindriga fall av ringa narkotikabrott och ringa narkotikasmuggling samt brott mot knivlagen.

4.4.1 Förseelser

Vid utredning som rör förseelser med endast penningböter i straffskalan är det i princip alltid uppenbart att den unge misstänkte saknar behov av försvarare.⁶⁰

4.4.2 Brott där straffvärdet inte kan förväntas överstiga penningböter

Vid utredning av brott där straffvärdet i det enskilda fallet inte kan förväntas överstiga penningböter är det i princip alltid uppenbart att den unge saknar behov av försvarare. För att man ska kunna förvänta att straffvärdet inte överstiger penningböter bör detta följa av rekommendationer utfärdade vid Åklagarmyndigheten eller av stabil domstolspraxis.⁶¹

4.4.3 Vissa brott

Snatteri

Det är normalt uppenbart att den unge saknar behov av försvarare vid utredning av snatteri enligt 8 kap. 2 § brottsbalken. Det gäller även om det tillgripna har ett så högt värde att gärningen är nära att bedömas som stöld.

Missbruk av urkund

Normalt är det uppenbart att den unge saknar behov av försvarare vid utredning av missbruk av urkund enligt 15 kap. 12 § brottsbalken bestående i att den unge lånat en legitimationshandling för att komma in på nöjeslokal där åldersgräns gäller.

Olovlig körning och olovlig körning, grovt brott

Vid utredning av olovlig körning samt olovlig körning, grovt brott, enligt 3 § första stycket lagen (1951:649) om straff för vissa trafikbrott är det normalt uppenbart att den unge saknar behov av försvarare. Behov av försvarare finns dock i utredningar där fordonet ändrats (trimmats) så att annan behörighet krävs för att föra fordonet.

Ringa narkotikabrott och ringa narkotikasmuggling

Det är normalt uppenbart att den unge saknar behov av försvarare vid utredning av ringa narkotikabrott enligt 2 § jfr med 1 § första stycket 6 narkotikastrafflagen (1968:64). Det gäller dock endast om utredningen rör ringa narkotikabrott genom eget bruk eller innehav av narkotika för eget bruk där straffvärdet i det enskilda fallet inte kan förväntas överstiga 60 dagsböter. Det är straffvärdet innan avdrag enligt 29 kap. 7 § brottsbalken (s.k. ungdomsrabatt) som avses. För att man ska kunna förvänta att straffvärdet inte överstiger 60 dagsböter bör detta följa av rekomen-

⁶⁰ Jfr prop. 2000/01:56 s. 25 och s. 33.

⁶¹ Av RättsPM 2012:7 Strafföreläggande i bötesmål – en sammanställning av tillämpade påföljder framgår att exempel på sådana brott är vissa fall av olaga intrång enligt 4 kap. 6 § andra stycket brottsbalken, lindriga fall av överkan enligt 12 kap. 2 § brottsbalken samt bedrägligt beteende enligt 9 kap. 2 § första stycket brottsbalken där värdet på det tillägnade uppgår till högst 60 kr.

dationer utfärdade vid Åklagarmyndigheten eller av stabil domstolspraxis.⁶² Det sagda gäller även om den påföljd som kan komma i fråga är ungdomsvård.

Vad som nu har sagts gäller även ringa narkotikasmuggling enligt 6 § andra stycket jfr med 3 § första stycket lagen (2000:1225) om straff för smuggling.

Olaga innehav av kniv och andra farliga föremål

Det är normalt uppenbart att den unge saknar behov av försvarare vid utredning av olaga innehav av kniv och andra farliga föremål enligt 1 och 4 §§ lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål.

4.4.4 Flerfaldig brottslighet

Även om utredning rör flera förseelser eller brott som tas upp i avsnitt 4.4.1–4.4.3 är det normalt uppenbart att den unge saknar behov av försvarare.

4.4.5 När det inte är uppenbart att den unge saknar behov av försvarare p.g.a. särskilda omständigheter eller personliga förhållanden

Det är inte vid alla utredningar rörande nämnda brott eller förseelser (se avsnitt 4.4.1–4.4.3) som det är uppenbart att en ung misstänkt saknar behov av försvarare, även om det är det normala. En helhetsbedömning av omständigheterna i det enskilda fallet måste alltid göras vid prövningen av försvararbehovet. Den unge bör exempelvis ha biträde av en försvarare om utredningen är klart mer komplicerad eller omfattande än normalt. Om ett stort eller ovanligt komplicerat skadeståndsanspråk på goda grunder kan förmodas komma att riktas mot den unge bör han eller hon också ha biträde av en försvarare. Ett skadeståndsanspråk kan anses vara stort om det överstiger ett halvt prisbasbelopp.

Den unge bör vidare ha biträde av en försvarare om han eller hon har ett särskilt behov p.g.a. av psykisk ohälsa eller funktionshinder eller andra särskilda svårigheter som rör personliga förhållanden.

Vid helhetsbedömningen av försvararbehovet i det enskilda fallet ska också brottets svårhet beaktas. Om påföljden inte kan förväntas överstiga penningböter finns det endast undantagsvis behov av försvarare.

4.5 Försvarares närvaro vid förhör

Om inte annat följer av avsnitt 4.6 och 4.7 ska försvarare alltid vara närvarande vid förhör i sak med den unge misstänkte.

I fall då den unge ska biträdas av en försvarare under utredningen ska försvararen vara närvarande vid det första förhöret med den unge misstänkte samt övriga förhör i sak (det sagda gäller dock inte när endast ett delgivningsförhör ska hållas då misstänkt är frihetsberövad, se avsnitt 4.6). Vid förhör om annat, t.ex. vid kompletterande förhör rörande beslag, om den unge ska delges en ändrad brottsmisstanke utan att

⁶² Se RättsPM 2012:7 Strafföreläggande i bötesmål – en sammanställning av tillämpade påföljder.

höras ytterligare i sak eller vid förhör för att delge innehållet i en utredning, kan dock den unge, förutsatt att dennes försvarare dessförinnan kontaktats och gett sitt medgivande, avstå från sin rätt att ha försvarare närvarande. Kravet på försvarares närvaro utesluter inte att denne kan vara närvarande via telefon eller videokonferens. Närvaro i sådan form bör dock endast ske om den unge misstänkte och dennes försvarare anser att det är lämpligt.

4.6 Särskilt om förhör i samband med frihetsberövande

En ung misstänkt som är frihetsberövad ska alltid biträdas av en försvarare. Om en försvarare inte kan närvara vid förhör med den unge ska endast ett delgivningsförhör genomföras. Förhör med frågor i sak får alltså avvakta till dess försvarare kan närvara vid förhöret.

I en situation när en ung misstänkt är frihetsberövad är det aldrig uppenbart att behov av försvarare saknas. **Det finns således inte något utrymme för att hålla förhör i sak med en ung misstänkt som är frihetsberövad.** (Se avsnitt 4.3, jfr dock undantag vid extraordinära situationer, se avsnitt 4.7.)

Mot bakgrund av bestämmelsen i 24 § LUL och med beaktande av Europakonventionens krav står det klart att intresset av att den misstänkte har en försvarare närvarande vid förhör alltid väger tyngre än andra intressen (jfr dock avsnitt 4.7). Förhör i sak får därför, i de joursituationer då en försvarare inte kan närvara vid förhöret, anstå till dess försvarare kan närvara även om den misstänkte själv vill ge sin berättelse och det skulle kunna leda till att ett anhållningsbeslut kan undvikas eller frihetsberövandet förkortas. Detsamma gäller om det finns risk för att identifiering av medmisstänkta eller andra förundersökningsåtgärder försenas eller försvåras.

När misstänkt är frihetsberövad och en försvarare inte kan vara närvarande ska således endast ett delgivningsförhör hållas. Ett delgivningsförhör innebär att den misstänkte, efter delgivning av brottsmisstanken som ska vara preciserad i fråga om brottsrubricering, tid, plats och andra nödvändiga detaljer, får avge sin inställning till denna. Vidare ska om möjligt de särskilda häktningsförutsättningarna utredas vilket innebär att den misstänktes personliga omständigheter som har betydelse för frågan om anhållande ska klarläggas vid förhöret.⁶³ Frågor i sak ska inte ställas, inte ens om den unge vill förklara sig och t.ex. berätta om ett alibi eller beskriva en nödvärnssituation.

En konsekvens av att förhör i sak inte ska hållas med den unge utan att försvarare är närvarande kan vara att tiden för ett eventuellt frihetsberövande blir längre. Detta måste åklagaren väga in i bedömningen av om det är proportionellt att anhålla den unge. Detta och andra motstående intressen måste vägas mot främst brottslighetens allvar och styrkan i häktningsskålen. Om det finns tillräckligt starka skäl bör den unge anhållas.

Om den unge anhållits efter att endast ett delgivningsförhör har hållits ska åklagaren ge direktiv om att ett förnyat förhör, där försvarare kan vara närvarande, ska hållas omgående eller i vart fall så snart det är möjligt. Detsamma gäller om åklagare har

⁶³ Se Gunnel Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel, 3 uppl. s. 255.

beslutat om anhållande efter att den unge hörts i sak utan att försvarare har varit närvarande.

4.7 Extraordinära fall där intresset av att den unge biträds av försvarare får vika för andra intressen

Om det vid en samlad bedömning finns mycket starka skäl av nödkaraktär som talar mot att avvakta med förhör i sak kan förhör med den unge misstänkte hållas även om en försvarare inte är närvarande.

I undantagsfall kan det uppkomma situationer då det finns närmast tvingande skäl för att den unges rätt till försvarare får stå tillbaka. Rättssäkerhetsintresset får alltså i dessa fall ge vika för intresset av att hålla förhör i sak omedelbart. Det kan vara aktuellt då det är nödvändigt för att avvärja fara för någons liv, fysiska hälsa eller frihet. Det rör sig med andra ord om nödliknande situationer där intresset av att rädda liv och hindra allvarlig skada måste ges företräde. Förhöret ska naturligtvis inte göras mer omfattande än vad som behövs med hänsyn till omständigheterna som föranleder förhöret. Om förhör hållits i sak med en ung misstänkt utan att försvarare varit närvarande måste detta beaktas under det fortsatta förfarandet så att den misstänktes rättigheter enligt Europakonventionen tillgodoses.⁶⁴ Åklagare bör dokumentera sin bedömning av den avvägning som gjorts där skyndsamhetsintresset har ställts mot den skada som kan uppkomma om förhöret skjuts upp. Åklagare bör också ge anvisningar dels om att förhöret dokumenteras genom bild- och ljudinspelning eller i vart fall ljudupptagning, dels att ett förhörsvittne ska närvara om det är möjligt.

4.8 När behov av försvarare uppkommer under eller efter förhör med den unge

Om behov av försvarare uppkommer under ett förhör med den unge misstänkte ska förhöret avslutas och ett nytt förhör hållas där försvarare är närvarande. Den unge ska också höras på nytt med biträde av en försvarare om behov av försvarare uppkommer efter att den unge har hörts.

I vissa situationer kan behov av försvarare uppkomma under förhör eller först efter det att förhör med den unge har hållits. Det kan exempelvis komma fram att den unge riskerar att åläggas ett mer omfattande skadestånd eller att utredningen visar sig vara klart mer komplicerad eller omfattande än normalt. Det kan också komma fram nya omständigheter som leder till att brottsrubriceringen ska ändras i en skärpande riktning. Om en sådan situation uppkommer under ett förhör ska förhöret avslutas och nytt förhör hållas med den unge där denne biträds av en försvarare. Om ett förhör redan har ägt rum med den unge ska ett nytt förhör hållas där försvarare är närvarande.

⁶⁴ Jfr Europaparlamentets och Rådets direktiv 2013/48/EU artikel 3.6 a) och artikel 8.1 d).

4.9 Åklagarens åtgärder i ärenden där Polismyndigheten har varit förundersökningsledare

Om utredningen har letts av Polismyndigheten ska åklagaren som huvudregel besluta att återlämna utredningen till Polismyndigheten om den unge misstänkte inte har haft biträde av försvarare trots att så borde ha varit fallet.

Polismyndigheten är som huvudregel förundersökningsledare i ärenden som gäller brott där saken är av enkel beskaffenhet.⁶⁵

Om åklagare konstaterar att Polismyndigheten har redovisat en utredning där en ung misstänkt inte har haft biträde av en försvarare, trots att så borde ha varit fallet enligt dessa riktlinjer, finns risk för att den misstänktes rättssäkerhetsintresse kan komma att äventyras. Exempelvis föreligger en sådan situation om uppgifter som lämnats i förhör kan komma att åberopas som bevisning i den kommande domstolsprocessen. Mot bakgrund av reglerna om tidsfrister i ungdomsärenden är det angeläget att fatta beslut i åtalsfrågan så snart som möjligt. Vid en intresseavvägning mellan skyndsamhetskravet och rättssäkerhetsintresset väger dock rättssäkerhetsintresset tyngst. Som huvudregel ska åklagare därför i denna situation besluta att återlämna utredningen till Polismyndigheten och i sin motivering till beslutet upplysa om den brist som iakttagits. I normalfallet innebär detta att ett nytt förhör med försvarare närvarande ska hållas.

I vissa fall kan det dock vid en samlad bedömning stå klart att det inte är nödvändigt att komplettera utredningen för att säkerställa den unges rättssäkerhetsintressen. Så kan vara fallet vid utredning av ett inte alltför allvarligt brott där utredningen är okomplicerad och brottet är erkänt. Åklagaren kan normalt utgå från att ett i utredningen dokumenterat avstående från rätten till försvarare uppfyller de krav som följer av Europakonventionen (se avsnitt 4.1). Om det finns indikationer på att så inte är fallet bör utredningen återlämnas till Polismyndigheten.

Riktlinjerna beslutades den 19 juni 2006.

Riktlinjerna ändrades den 9 september 2015 (ÅM-A 2015/1242).

Riktlinjerna ändrades den 4 april 2016. Ändringarna avsåg kapitel 4.

Riktlinjerna ändrades den 2 maj 2017. Ändringarna avsåg kapitel 3.

Riktlinjerna ändrades den 12 oktober 2018. Ändringarna avsåg kapitel 1-3 samt upphävande av kapitel 5 (ÅM2018-45).

⁶⁵ I vilka fall en utredning ska ledas av Polismyndigheten framgår av Åklagarmyndighetens föreskrifter och allmänna råd (ÅFS 2005:9) om ledning av förundersökning i brottmål.

Bilaga 1

Straffvärde (År)	Straffvärde (Månader)	Straffmättningsvärde (månader) ⁶⁶			Nivå
		15 år	16 år	17 år	
	1	100 db	120 db	140 db	Bötesnivå
	2	120 db	140 db	21 dgr	Nedre gräns
	3	140 db	21 dgr	1	
	4	21 dgr	1	1,3	Mellannivå
	5	1	1,3	1,7	
0,5	6	1,2	1,5	2	
	7	1,4	1,8	2,3	
	8	1,6	2	2,7	
	9	1,8	2,3	3	
	10	2	2,5	3,3	
	11	2,2	2,8	3,7	
1	12	2,4	3	4	
	13	2,6	3,3	4,3	
	14	2,8	3,5	4,7	
	15	3	3,8	5	
	16	3,2	4	5,3	
	17	3,4	4,3	5,7	
1,5	18	3,6	4,5	6	
	19	3,8	4,8	6,3	
	20	4	5	6,7	
	21	4,2	5,3	7	
	22	4,4	5,5	7,3	
	23	4,6	5,8	7,7	
2	24	4,8	6	8	Övre nivå
	25	5	6,3	8,3	
	26	5,2	6,5	8,7	
	27	5,4	6,8	9	
	28	5,6	7	9,3	
	29	5,8	7,3	9,7	
2,5	30	6	7,5	10	
	31	6,2	7,8	10,3	
	32	6,4	8	10,7	
	33	6,6	8,3	11	
	34	6,8	8,5	11,3	
	35	7	8,8	11,7	
3	36	7,2	9	12	

⁶⁶ Vid beräkning av straffmättningsvärde i tabellen har reducering med kvotdelar tillämpats enligt följande: 15 år=1/5 av straffvärdet, 16 år=1/4 av straffvärdet, 17 år=1/3 av straffvärdet.

I doktrinen förespråkas även en modell med reducering med procentandelar och att en mer glidande skala kan tillämpas beroende på hur nära en viss åldersgräns den misstänkte befinner sig (se Martin Borgeke och Mari Heidenborg, Att bestämma påföljd för brott, 3 uppl., s. 258 ff.). **Ovanstående tabell är därför endast avsedd att tjäna som ett hjälpmedel vid beräkning av ungdomsreduktionen. Exempelvis kan avrundning ibland göras, uppåt eller nedåt, beroende på omständigheterna.**